

OPĆE POLITIČKE I VOJNIČKE PRILIKE U PODRAVINI (1527. - 1765.)

Dr. Dragutin PAVLIČEVIĆ

Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb

Primljeno 12. 5. 2001.

Prihvaćeno 10. 11. 2001.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC: 32 (497.5-3 Podravina)

“1527/1765”

355 (497.5-3 Podravina)

“1527/1765”

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Sažetak

U radu se opisuje dvostoljetno razdoblje borbe protiv Osmanlija. Tijekom 16. stoljeća podravski je prostor gospodarski propadao, a istodobno je doživljavao iseljavanje pučanstva što je rezultiralo smanjenjem broja stanovnika. Krajem 16. stoljeća na dio podravskoga prostora doselili su se Vlasi. Oduzimanjem posjeda hrvatskih velikaša i hrvatskih zemalja pod upravom Hrvatskoga sabora te stvaranjem Vojne krajine promijenili su se i politički i vojnički odnosi. U drugoj polovici 17. i tijekom 18. stoljeća koprivnički je kraj bio u pozadini ratnih zbivanja i njegove su utvrde služile više kao logistička potpora, skladišta, vojarne i ishodišta za nove ratne pohode. Na tom su se prostoru formirala trgovačko-obrtnička i kulturna središta preko kojih su se održavali česti dodiri s kršćanskim stanovništvom na privremeno zauzetim prostorima pod osmanlijskom vlašću. Do mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine prevladavale su vojničke, a poslije toga gospodarske i kulturno-prosvjetne funkcije. Od 1765. godine ulogu Koprivnice kao sjedišta generalata preuzeo je Bjelovar.

Ključne riječi: Podravina, Osmanlije, obrana, iseljavanje, pustošenja

Key words: Podravina, Ottomans, defense, depopulation, destruction.

Moto

Nikola grof Zrinski, ban hrvatski, piše 1552. kralju Ferdinandu I. Habsburškom:

»Neka zna Vaše Veličanstvo, otkad su ta dva grada, Čazma i Virovitica, izgubljena, ne prestaju skrovite provale kako konjanika, tako i haračlija u ove krajeve. Njima je kako zbog gustih šuma i brojnih brda, tako i zbog neposredne blizine samoga grada Čazme teško odolijevati dokle taj grad ostane u neprijateljskim rukama (...) Ako im se taj grad smjesta ne otme, propast će još ove jeseni ili najdalje iduće zime kukavni ostaci ove kraljevine...« (13. listopada).¹

¹ Vjekoslav Klaić, Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća, knjiga V., Zagreb, 1985., 243 - 244.

Uvod

U novije vrijeme sve se više spominje kako smo mi Hrvati vodili protiv Osmanlija stogodišnji rat. Međutim, Pavao Ritter Vitezović govori o »dva stoljeća plačuće Hrvatske«.²

Ipak, s ponosom treba reći kako je veliko Bizantsko Carstvo palo nepuno stoljeće nakon prvoga prodora Osmanlija u Europu (1453.), kako je Dušanovo, srpsko carstvo propalo samo 70 godina poslije boja na Kosovu (tj. 1459.) i kako je Bosna »šaptom pala« samo sedam desetljeća poslije Tvrtkove smrti (1463.). Nestalo je i Hercegovine, Bugarske, pokorene su Vlaška (Rumunjska), djelomice Crna Gora, a Hrvatska i Ugarska su ipak sačuvala slobodne, iako uske sjeverozapadne pojaseve svojega nacionalnog ozemlja.³

Doista, sačuvali su Hrvati, slikovito rečeno, samo »ostatke ostataka nekoć velikog kraljevstva hrvatskog«, dobili su časn naziv »predziđa kršćanstva«,⁴ ali ne onoga istočnog, nego zapadnog, rimokatoličkog jer je ono istočno, srpsko, služilo Osmanlijama na Rovinama (1395.), kod Nikopolja (1386.), Angore (1402.) i drugdje kao pomoćna vojnička sila agresivnom azijskom islamu u njegovu pohodu prema Beču, Budimu, Zagrebu, Ljubljani i dr. Tome treba dodati grkoistočne Vlahe, turske akindžije, martoloze, izviđače, graničare, pljačkaše i Pečku patrijaršiju iz 1557. koja je pod svoju jurisdikciju stavila sve ono što su Osmanlije osvojili.⁵ Sve do danas velikosrpski geopolitičari polažu pravo na nasljedstvo zemalja koje su Turci-Osmanlije privremeno okupirali pa zbog toga možemo govoriti i o osmanlijsko-vlaško-srpskoj najezdi čije smo posljedice osjećali gotovo do jučer.

Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, tj. Trojedna kraljevina, izgubila je u toj višestoljetnoj agresiji četiri petine svojega ozemlja i tri četvrtine pučanstva⁶, ali nije konačno poražena, nije se predala, nije izgubila svijest o svojem identitetu, državi, naciji, vjeri i kulturi. Hrvatska je doista zbog osmanlijskoga »polumjeseca« dobila oblik polumjeseca, postala država bez unutrašnjosti i, kako kaže Ivo Pilar, slični »raskrečnoj kobasici« koju je teško bez zaleđa braniti, održati i očuvati.⁷ Na tisuće Hrvata odvedeno je u ropstvo, iselilo se u Ugarsku, Austriju, Italiju, Rumunjsku, ostalo u Osmanlijskom Carstvu i u sklopu Mletačke Republike i zato možemo reći da je najveća tragedija hrvatskoga naroda i države bila okupacija i podjela između Carigrada, Beča i Venecije, a druga je kada su miješani, anacionalni, grkoistočni Vlasi postali u 19. i 20. stoljeću zbog vjere i djelovanja pravoslavne (grkoistočne) crkve Srbi.

Doista, Karlovačkim mirom 1699., dakle prije 300 godina, oslobođeno je područje bilo dvostruko veće nego »ostaci ostataka«,⁸ a 1881. vraćena je Hrvatskoj i Vojna krajina,⁹ ali treba dodati da istočno

² Pri obilježavanju 400. obljetnice Bitke kod Siska 1993. godine pisao je i govorio dr. M. Valentić o Stogodišnjem ratu, tj. o razdoblju koje je proteklo od poraza na Krbavskom polju 1493. do pobjede pod Siskom, označivši to razdoblje stogodišnjim hrvatsko-turskim ratom. Vitezović je u Zagrebu 1703. objavio pjesničko djelo *Plorantis Croatiae saecula duo carmine descripta* u kojem opjevava poglavito bojeve protiv Turaka tijekom 16. i 17. stoljeća.

³ Stjepan Srkulj, *Hrvatska povijest u devetnaest karata*, Zagreb, 1937. (Drugo prošireno izdanje uz dopunu J. Lučića objavljeno je 1996. u Zagrebu).

⁴ Tadija Smičiklas, *Poviest hrvatska*, dio prvi, Zagreb, 1882., 699 piše kako je Toma Niger, biskup trogirski, otišao u Rim i zamolio papu Lava X. za pomoć, a on ga je utješio riječima kako neće dopustiti »da propadne Hrvatska, najjači štit i bedem kršćanstva«. Danas se taj dio s latinskog prevodi kao »najčvršći štit i predziđe kršćanstva«.

⁵ O tome Ivo Pilar (*Südländ*) u *Južnoslavenskom pitanju...*, Varaždin 1990., piše kako je Patrijaršija bila »nova teokratska srbsko-bizantinska tvorba« koja je imala poglaviti zadatak da za »srbsko-pravoslavnu crkvenu misao« osvoji cijeli Balkanski poluotok, posebice njegov sjeverozapad, a to znači Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu.

⁶ S. Srkulj u n. dj., (50) piše kako je Hrvatska od prve do posljednje četvrtine 16. stoljeća spala s više od 50.000 km² na samo 16.800 km² (godine 1594.).

⁷ Politički zemljopis hrvatskih zemalja. Geopolitička studija, Sarajevo 1918. (pretisak Zagreb 1995.), n. dj., 25).

⁸ Godine 1999. održan je u Zagrebu znanstveni skup čiji se zbornik sprema za tisak, a Hrvatski povijesni muzej postavio je veliku izložbu i izdao poseban katalog.

⁹ O krajiškoj problematici vidi knjigu *Vojna krajina. Povijesni pregled-historiografija - rasprave*, ur. D. Pavličević, Zagreb, 1984.

pitanje,¹⁰ tj. svojevrsnu hrvatsku rekonkvistu nije Trojedna kraljevina nikada doživjela kao Mađarska, Rumunjska, Srbija i Grčka.¹¹ Hrvatska nije izvršila ni »istragu poturica« poput Crne Gore,¹² nije spojila tri vjere poput Albanije.¹³ Hrvatskoj nikada nije vraćena tzv. Turska Hrvatska s Jajcem,¹⁴ sjedištem Jajačke banovine, nije obnovljena Zagrebačka biskupija do rijeke Ukrine, nije dobila Bihać¹⁵ gdje su zasjedali Hrvatski sabor ili Cazin gdje je neko vrijeme bilo sjedište Kninske biskupije.¹⁶

Ratovanje od Krbave do pada Virovitice (1493. - 1552.)

Hrvati su na Krbavskom polju 1493. godine doživjeli najteži i najbolniji poraz u svojoj dotadašnjoj povijesti.¹⁷ Ipak, nisu klonuli poput spomenutih balkanskih država, nego su, naprotiv, napeli sve snage kako bi obranili svoju zemlju. Utvrđivali su gradove, ustrojavali kapetanije,¹⁸ tražili pomoć Svete Stolice i Habsburgovaca, kod Dubice 1513. godine pobijedili Osmanlije pod banom Berislavićem koji se probio vojskom do Jajca i utvrdio ga.

Osmanlijski prodori išli su uglavnom u dva smjera, tj. prema Ugarskoj, Budimu i Beču te prema Veneciji i Trstu preko našeg Pokuplja i Kranjske.¹⁹ Postojali su i sporedni smjerovi preko Like na Senj, preko Siska na Zagreb, preko zapadne Podravine u Štajersku gdje su kao posljednje obrambene utvrde bili Koprivnica, Đurđevac i Varaždin.²⁰

Vrhunac osmanlijske sustavne agresije bio je za vladavine sultana Sulejmana II. Veličanstvenog (1520. - 1566.). Njegovo golemo carstvo prostiralo se od Mezopotamije do Budima, do naše Čazme, Like i Krbave. Već 1521. godine zauzeli su Turci hrvatski Zemun pa istočni Srijem, 1522. Knin i Skradin, a 1526. Osijek te su pobijedili ugarsko-hrvatsku vojsku na Mohaču.²¹ Uzalud je još 1522. Bernardin Frankopan na njemačkom državnom saboru u Nürnbergu molio pomoć za Hrvatsku.²² Godine 1527. Hrvati su u Cetinu izabrali Ferdinanda Habsburškog za kralja kako bi zajednički zaustavili

¹⁰ O istočnom pitanju i njegovu rješavanju pisali su najpoznatiji hrvatski političari i znanstvenici 19. stoljeća, npr. I. I. Tkalac, F. Rački, A. Starčević, E. Kvaternik i M. Pavlinović

¹¹ Sve navedene države nakon oslobođanja od Turaka-Osmanlija doslovce su očistile svoje ozemlje od islamskoga življa, a Grčka i Turska su ratnim sukobom i planskim preseljenjem pučanstva zaključile to pitanje, naravno osim Cipra koji je i danas aktualno međunarodno pitanje.

¹² »Istragu poturice«, tj. pokolj islamiziranih Crnogoraca, obrađuje P. P. Njegoš u Gorskom vijencu.

¹³ Na Balkanskom su poluotoku nacije nastajale na vjerskoj podlozi, osim Albanaca koji su islamske, pravoslavne i katoličke konfesije.

¹⁴ O tome piše Nenad Močanin u knjizi Turska Hrvatska, Zagreb, 1999.

¹⁵ Radoslav Lopašić, Bihać i Bihaćka krajina, Zagreb 1890. i 1943.

¹⁶ Isto, Cazin - Biskupi kninski, vlastela cazinska, 127 - 133.

¹⁷ Usp. Krbavska bitka i njezine posljedice, ur. D. Pavličević, Zagreb, 1997.

¹⁸ Npr. Senjska, Bihaćka, Petrinjska, Hrastovička, Ogulinska, Ivanička, Križevačka i Koprivnička.

¹⁹ Ivo Pilar objavio je u knjizi Južnoslavensko pitanje zemljovid (str. 85) na kojemu se vidi da je taj smjer, drugi po važnosti prodora, zapravo crta koja vodi od Carigrada ravno na Trst, a ide preko Banje Luke na Kladušu, dakle na onu najzapadniju izbočinu kojom se Bosna urezala u Hrvatsku. Nije slučajno da su austrijski staleži na tom smjeru podigli 1579. godine Karlovac kao glavnu zapreku prodoru uglavnom bošnjačkih postrojbi potpomognutih naseljenim Vlasima.

²⁰ Na trećem podsmjeru podigao je zagrebački Kaptol sisačku tvrđavu, a na četvrtom je bila ravničarska utvrda Koprivnica koju su branili krajišnici iz istoimene kapetanije te vojska hrvatskoga bana i kraljevstva pod zapovjedništvom zemaljskoga kapetana.

²¹ Bio je to presudni poraz višestruko manje kršćanske vojske, koja nije čekala ni hrvatsku ni erdeljsku vojsku. Otad Ugarska i Hrvatska ne mogu pružati ozbiljniji otpor Osmanlijama. Slavonski je sabor u Koprivnici izabrao Krstu Frankopana, »skrbnika i zaštitnika kraljevstva«, za voditelja obrane, a uskoro je on vodio Zapoljine pristaše, postao ban Hrvatske i glavni kapetan Ugarske.

²² Bio je to glasoviti Govor za Hrvatsku (Oratio pro Croatia) u kojemu se podcrtava činjenica da je to i obrana Europe od Turaka. Međutim, odazvao se samo nadvojvoda Ferdinand koji je odmah uputio svoje jedinice u Hrvatsku jer su unutar nje austrijski staleži shvatili da se obranom Hrvatske brane i njihovi posjedi.

osmanlijsku poplavu.²³ On je obećao pomoć i davao uglavnom koliko je mogao, ali su tradicionalna hrvatska nesloga i građanski rat onemogućili zajednički nastup. Naime, Slavonski je sabor u susjednoj Dubravi uskoro izabrao protukralja Ivana Zapolju pa je počeo unutarnji sukob u kojemu je Hrvatska izgubila Jajce i Krbavu s Udbinom.²⁴ Godine 1529. velika je osmanlijska vojska opsjela Beč. Godine 1532. Hrvat Nikola Jurišić brani junački mađarski grad Kiseg i odvraća Osmanlije od Beča,²⁵ a pri povratku oni spaljuju utvrdu Rasinju, pljačkaju Podravinu i Posavinu.²⁶ U novom naletu 1536. godine osvojili su istočnu i srednju Slavoniju s Požegom i Požeškom kotlinom.²⁷ Vojska koju je 1537. iz Koprivnice poveo austrijski vojskovođa Johann Katzianer pretrpjela je težak poraz kod Gorjana nedaleko od Đakova,²⁸ a seljaci, nezadovoljni teškim nametima, šurovali su s Turcima.

Iste godine, 1537., sastao se Slavonski sabor u susjednim Križevcima i zaključio kako treba ustrojiti »zemaljsku vojsku« od tisuću pješaka i konjanika.²⁹ Na to su Osmanlije osnovali Požeški sandžak kao ishodište za nova osvajanja zapadne Slavonije pa je kralj Ferdinand stavio svoju posadu u varaždinsku tvrđavu (1538.), a Hrvatsko-slavonski sabor iduće je godine ustrojio jedinicu od 300 haramija za obranu zemlje.³⁰ Sultan nije mirovao, nego je 1541. osvojio Budim, a na povratku i Našice.³¹ Obitelj velikaša Zrinskih 1546. godine zaposjela je Međimurje na krajnjoj sjeverozapadnoj točki hrvatskoga ozemlja i utvrdila svoje sjedište Čakovec.³²

Otkad su Turci-Osmanlije iz Požeškoga i Bosanskog sandžaka osvojili 1543. Voćin, Orahovicu i okolicu, pa iduće godine prodrli u Zagorje sve do Konjščine a u srednjoj Slavoniji uzeli Kraljevu Veliku, na udaru su se našle podravske utvrde od Virovitice do Koprivnice.³³ Stoga je kralj Ferdinand I. imenovao Luku Sekelja (Szekely) kapetanom Koprivnice, Prodavića (Virja) i Đurđevca, koji su bili ugroženi i s juga otkad je 1545. bosanski sandžak-beg Ulama zauzeo Moslavinu (Popovaču) koju je bez otpora napustila posada.³⁴

²³ Taj izbor bio je jedina mogućnost zajedničke obrane i uključivanje Hrvatske u srednjoeuropski sustav s austrijskim vojvodstvom iza kojega je stajalo Njemačko Carstvo s obitelji Habsburg na čelu.

²⁴ Budući da za Slavoniju nisu bile toliko zainteresirane austrijske zemlje, da se ona kao prva crta obrane Ugarske na nju i oslanjala, izabrali su Slavonci Zapolju čija vojska nije stradala na Mohaču. Nikola Jurišić, kao kapetan vojvode Ferdinanda, ustrojio je za obranu Pounja, Bihačku kapetaniju koja je odolijevala bošnjačkim upadima još punih 65 godina.

²⁵ I danas taj grad njeguje sjećanje na Jurišićevo junaštvo (muzej, utvrda, spomenik, glavni trg) te ga građani smatraju svojim simbolom otpora Osmanlijama.

²⁶ Glavnina vojske vratila se preko Štajerske, Maribora, Varaždina i Rasinje koju su spalili, a zatim se podijelila na dvije kolone. Jedna je išla preko Križevaca, Čazme, Moslavine i dalje Posavinom, a druga Podravinom pokraj Koprivnice, Virovitice i dalje na istok. S tom je skupinom išao i sultan. Obje su vojske harale i palile sve usput, osim tvrdih gradova za koje nisu imale više vremena za opsadu. Tada je prvi put turska glavnina prošla Hrvatskom. (V. Klaić, n. dj., 135 - 136).

²⁷ Budući da su Osmanlije izbili na zapadne obronke požeških gora, s jugoistoka su zaprijetile bilogorskom i podravskom području.

²⁸ Poslije neuspjeha u osvajanju Osijeka Katzianerova vojska je potučena, a on je kukavički pobjegao. Tim je porazom istočna Slavonija bila izgubljena sve do kraja 17. stoljeća.

²⁹ Na tom je saboru u 15 članaka razrađena cjelokupna problematika organizacije obrane i njene logistike (Vj. Klaić, n. dj., 164 - 165).

³⁰ Sabor je zasjedao u Dubravi. Koprivnica je tada bila određena kao jedno od spremišta hrane i opreme za vojsku.

³¹ Bilo je to drugi put da sultan s glavinom turske vojske upada na hrvatsko tlo (ne računajući prolaze od Zemuna preko Osijeka na sjever).

³² Zrinski su kao Bribirski potekli s Ravnih kotara, u 14. stoljeću zamijenili su taj kraj za Zrin na Banovini pa se otud povlačili kao i većina hrvatskoga plemstva do Hrvatskoga zagorja i Međimurja. Oni i drugo plemstvo su sobom prenosili i hrvatsko ime i državopravnu tradiciju na tadašnju Slavoniju koja je uskoro postala središte hrvatskog okupljanja i otpora Osmanlijama.

³³ Tada su osvojili ostatak slavonske Podravine sve od Valpova do prije Virovitice i otud na jug do iza Pakraca.

³⁴ Zauzeta je Moslavačka gora s Garićem i njena okolica sve do donjeg toka rijeke Čazme.

Koprivnica na prvoj crti obrane Hrvatske (Slavonije)

Položaj koprivničke Podravine postao je kritičan početkom kolovoza 1552. godine kada su Turci zauzeli Viroviticu, pa Ustilonju, Čazmu i susjednu Dubravu, utvrde zagrebačkoga biskupa. To su bile najzapadnije tvrđe koje su Osmanlije zauzeli. Potom su stavili jake posade te zaprijetili Koprivnici i Đurđevcu i s juga. U tim teškim trenucima Hrvate je malo obodрила pobjeda Nikole Zrinskog nad velikom vojskom bosanskoga paše na Varaždinskom polju 1552. godine.³⁵ U toj kritičnoj situaciji Ferdinand Habsburški u Grazu je odredio stalnu novčanu pomoć za obranu hrvatsko-slavonske granice, poslao je plaćeničku vojsku u pomoć Hrvatima i naredio da s obje krajine, Hrvatskom i Slavonijom, zapovijeda jedan kapetan.³⁶ Naime, 1544. godine imenovanjem Luke Sekelja nastala je Slavonska krajina, a Koprivnica je njena matična tvrđa³⁷ iako je kasnije sjedište te krajine bilo u Varaždinu.

Do 1557. godine Osmanlije, poglavito oni bosanski, osvajaju u dolini Une Kostajnicu, »vrata Hrvatske«,³⁸ pljačkaju po Turopolju, čak su kod Zagreba Savu pregazili,³⁹ a zatim se okreću zapadnoj Slavoniji, u Čazmi ustrojavaju »Sandžak Začasna«, prodiru dolinom Lonje na sjever gdje ih je potukao Ivan Lenković,⁴⁰ a zatim pred Koprivnicom njen kapetan Krsto Ungnad razbija tursku konjaničku jedinicu.⁴¹ Iduće su godine Turci spalili predgrađe Koprivnice, ali su opet poraženi kod Đurđevca. Od 1557. godine Turci su sve češće dopirali do Koprivnice koja se sve više utvrđivala i branila. Ona je s Kanjižom u Mađarskoj te svojim predutvrđama u Đurđevcu i Prodaviću branila nizinski put prema Varaždinu, Ptuju i dalje prema Štajerskoj i Koruškoj,⁴² a s Križevcima, Ivanićem i Siskom te manjim kaštelima sprečavala prodore prema Zagrebu i Ljubljani. Tijekom sljedeća tri desetljeća više se puta spominju napadi ili upadi Turaka, npr. 1574.⁴³ pa 1578.⁴⁴ i 1586. godine.⁴⁵ Otad do kraja 16. stoljeća turski su se prodori odvijali središnjim putem između Slavonske i Hrvatske krajine, tj. iz Pounja u Pokuplje preko Siska, osvojenog Bihaća (1592.) i novopodignute Petrinje (1592.). Međutim, kod Siska su 1593. godine napokon zaustavljeni u veličanstvenoj pobjedi kršćanske vojske u kojoj se sa svojim postrojbama istaknuo hrvatski ban Toma Bakač Erdödy.

³⁵ Ta je pobjeda nad bosanskim pašom i dva njegova sandžak-bega pozitivno odjeknula u Hrvatskoj, Austriji pa čak i Italiji. Ban Nikola Zrinski i slavonski kapetan Luka Sekelj natjerali su bošnjačke jedinice u okruženje, uništili mnoge i oslobodili dio roblja.

³⁶ Odlučeno je tada da posebna, krajiška, vojska za obranu Hrvatske i Slavonije broji 4200 vojnika i da je novčano održavaju Štajerska, Koruška i Kranjska. Vrhovnim kapetanom imenovan je Štajerac Ivan Ungnad.

³⁷ Te godine pala je Kraljeva Velika kao predstraža Ivanića, Zagreba te djelimice Križevaca i Koprivnice. Ti su gradovi stoga ubrzano utvrđivani.

³⁸ Kostajnica je držala crtu obrane na donjoj Uni. Njezinim se padom otvara put prema Sisku koji se također utvrđuje.

³⁹ O tome piše A. Vramec u svojoj Kronici... Turci su harali po Turopolju, a u okolici Zagreba suzbio ih je Petar Erdödy (J. Adamček, *Ilustrirana povijest Hrvata*, Zagreb 1971., 121).

⁴⁰ Bila je to bitka kod Sv. Helene gdje je poražena skupina od 4000 osmanlijskih ratnika, (Adamček, n. dj.)

⁴¹ Isto.

⁴² Isto. Vojsku su vodili krajiški kapetani Krsto Ungnad, Jakov Sekelj i Vid Halek. Istodobno su čete bošnjačkih Osmanlija harale južno od Kupe i u Pounju.

⁴³ Hrvatski sabor, koji je 1574. zasjedao u Zagrebu, raspravljao je o boljem utvrđivanju Hrvatske i Slavonije. Tada su se za obnovu Koprivnice brinule tri plemićke sudčije, koprivnički građani te gradski kmetovi Koprivnice i Đurđevca. Njih je svojim jedinicama štitiio vrhovni kapetan Slavonske krajine Vid Halek (Vj. Klaić, n. dj., 386)

⁴⁴ Hrvatski staleži radili su te godine na utvrđivanju Koprivnice, Križevaca, Gradeca i Ivanića. To se pokazalo opravdanim jer je 2000 bošnjačkih Turaka u travnju upalo na koprivničko područje, ali su samo harali i nisu zauzeli niti jednu utvrdu, (Vj. Klaić, n. dj., 422 - 423).

⁴⁵ Otkad je 1579. godine podignut Karlovac, a kako se sve do 1592. držao hrvatski Bihać, osmanlijski su upadi sve više išli preko Turopolja te kroz Posavinu i Podravinu. Tu su se na udaru nalazili Sisak, Ivanić, Koprivnica i Đurđevac. Godine 1586. napali su Gradec. Požeški sandžak-beg četovao je oko Koprivnice, a istodobno su Osmanlije iz Mađarske prešli Dravu i napali Đurđevac. Odgovorili su istom mjerom gradečki kapetan Sekelj i koprivnički Ivan Glaubitzer, provalivši u Pakračko-ceranički sandžak gdje su poharali vlaška sela i zarobili njihova kneza Peašinovića. Dio ih je prešao na kršćansku stranu, npr. Ivan (Jovan) Stanković u Koprivnicu i dr. (Isto, 450 - 451).

Opadanje siline osmanlijskih prodora

U spomenutom stoljeću hrvatsko-osmanlijskih ratova, od Krbavske bitke 1493. do pobjede pod Siskom 1593. godine, neki istraživači razlikuju po prostoru, načinu ratovanja i obrane tri temeljna razdoblja.⁴⁶ Prvo je od teškog poraza na Krbavi do zauzimanja Virovitice i Čazme, tj. najzapadnije plime turskih provala i njihove granice na rijeci Česmi kod utvrde Čazme.⁴⁷ Tada je i Koprivnica ostala na prvoj crti obrane, samo dan hoda od ustaljene crte prvih turskih straža. U to vrijeme »više se ratuje negoli gradi, više gubi negoli dobiva«. Sve je obilježeno velikim turskim (zapravo bošnjačkim) pljačkaškim prodorima u dubinu hrvatskoga teritorija i preko njega u Kranjsku i Štajersku.⁴⁸ Tada se spoznalo da se pojedinačnim junaštvom, viteštvom i sukobima na otvorenom bojnom polju ne može ništa postići protiv brojnijeg, organiziranijeg i naoružanijeg napadača.

U to doba već se počelo shvaćati kako treba graditi utvrde, postaviti brojnije posade, dovesti i plaćeničku vojsku, osigurati logistiku i uspostaviti cjeloviti sustav obrane od Drave do Jadranskoga mora. Uz to, trebalo je izvoditi i protuudare, rastrojiti tursku granicu te uništiti njihove ishodišne utvrde. To bi bila temeljna značajka drugog razdoblja od pada Čazme i Virovitice do pada Gvozdanskog, Zrinja (1552. - 1578.) i sastanka austrijskih staleža u Brucku na Muri gdje su donesene odluke o financiranju obrane i osnivanju Dvorskog vijeća u Grazu koje koordinira otpor, te napokon zaključak o gradnji glavne utvrde za Hrvatsku krajinu - Karlovca. Istodobno se popravljaju i proširuju druge utvrde, a među njima je glavno uporište uz Dravu - Koprivnica. U tom razdoblju postignute su prve pobjede od kojih je najvažnija spaljivanje osmanlijske predutvrde Čazme i prvi uzmak njezina sandžak-bega u Pakrac, a to je više od dan hoda na istok.⁴⁹

Petar Erdödy je 1565. kod Obreške blizu Ivanića potukao veliku vojsku Mustafe Sokolovića. Pobjeda je ohrabrila branitelje i pokazala da se ipak može oduprijeti napadaču.⁵⁰ Iduće godine uslijedila je sigetska epopeja Nikole Šubića Zrinskog koja je, usprkos porazu, spasila Beč i ostatke Ugarske, donijela smrt sultana Sulejmana Veličanstvenog i označila kraj njegovih brojnih osvajanja. Sigetski je događaj odjeknuo u kršćanskom svijetu, u usmenoj predaji i književnosti, kao nijedan do tada u 150 godina protuosmanlijskih bojeva.⁵¹ Hrvati su bili ohrabreni tim uspjesima i Juraj Zrinski je uz pomoć koprivničkoga kapetana Ivana Globitzera prodro 1571. u tursku Slavoniju.⁵² Glavna značajka toga doba je organizacija krajiških kapetanija i velikih zemljanih utvrda u čemu se u oba slučaja isticala baš Koprivnica.⁵³

Treće razdoblje traje od sastanaka u Brucku 1578. do mira u Žitva-Dorogu 1606. godine. Tada su se obrambene prilike stabilizirale, riješeno je pitanje sustavnoga financiranja, dovršen je lanac utvrda od mora do Drave, a sve su bile uglavnom pod ravnanjem krajiških kapetana. Dakle, izvršena je militarizacija cijelog područja, izuzeto je praktički (ali ne i formalno) to ozemlje od uprave hrvatskoga bana i Sabora.⁵⁴ Njima je ostavljen samo dio teritorija između Slavonske i Hrvatske krajine, tzv. Banska kra-

⁴⁶ Milan Kruhek, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskoga kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb, 1995., 404. U Zaključku (376 - 381) autor navodi značajke tih razdoblja.

⁴⁷ Isto, 377. (Pogrešno piše da je to bilo 1522., umjesto 1552. godine.)

⁴⁸ Isto, 379. Zbog toga Kranjska, Štajerska i Koruška otad novčano pomažu utvrđivanje i obranu obiju hrvatskih krajina (Slavonske i Hrvatske).

⁴⁹ Vj. Klaić, n. dj., 286 piše kako je Malkoč-beg sam u travnju 1559. dao razoriti utvrdu u Čazmi kako ne bi pala u ruke kršćanske vojske. Usp. i Nenad Močanin, *Turska Hrvatska*, Zagreb, 1999., 38, gdje piše kako se granica na Česmi nije mogla održati, stoga su Turci uzmakli prema Moslavini, a odatle na rijeku Ilovu (do 1591.).

⁵⁰ Sokolović je imao za ono vrijeme veliku vojsku od 12 tisuća ljudi, pa je ta pobjeda »za neko vrijeme zaustavila turska četovanja u Slavoniji« (J. Adamček, n. dj., 123).

⁵¹ O tome više vidi u: Anđelko Mijatović, *Obrana Sigeta...*, Split, 1987.

⁵² Njegovo ime pišu autori na više načina, npr. Hans Glaubitzer (Mažuran), Ivan Globnitzer (Kruhek) i Globiczter (Adamček).

⁵³ Usp. o tome u: M. Kruhek, n. dj., gdje se Koprivnica spominje pedesetak puta.

⁵⁴ Isto, 380 - 381.

jina, Banovina na kupskoj i savskoj granici. Glavna utvrda na tom području bio je kaptolski Sisak. Prvi put je tijekom 16. stoljeća došlo do ravnoteže agresorskih i obrambenih snaga. Zbog toga je i broj prodora martoloških, vlaških skupina i njihov pljačkaški plijen bio manji, a sve su češći njihovi prijelazi na hrvatsku stranu.

Koprivnica je od sedamdesetih godina 16. stoljeća bila najveća i najjača utvrda na prvoj crti obrane u Slavonskoj krajini, iako je, kako rekosmo, glavni zapovjedni i logistički stožer bio u Varaždinu.⁵⁵ Njena gradnja počela je sredinom stoljeća, do sastanka u Brucku 1578. nije još bila posve dovršena, a tada je odobren novac za dovršenje.⁵⁶ I Hrvatski je sabor u tome sudjelovao te odredio čiji sve podložnici trebaju raditi i na kojim utverdama. Tijekom gradnje vodili su se sporovi između gradske uprave i krajiškoga kapetana koji je preuzeo sve ovlasti, negirajući gradsku samoupravu isto tako kao što zapovjedništvo cijele Krajine nije poštovalo prava i slobode hrvatskoga kraljevstva te iz njegove ovlasti izuzima zemlju, posjede i pojedine utvrde. Strani krajiški časnici na gradnju su tjerali ne samo koprivničke i druge građane, nego i kmetove koprivničkoga i ostalih vlastelinstava. Budući da se od 1579. ubrzano gradila najveća utvrda na hrvatskom području, Karlovac, nije Saboru ni krajiškom zapovjedništvu ostalo dovoljno novca i ljudstva za utvrđivanje Koprivnice, Križevaca, Đurđevca, Ivanića⁵⁷ i ostalih manjih, uglavnom nizinskih utvrda koje su branile pristupe Zagrebu.

Rekosmo da su se borbe od 1591. godine, kada je počela prava invazija bošnjačkih postrojbi pod vodstvom poturice Hasan paše Predojevića, vodile uglavnom u Pokuplju, oko Siska i upada u Turo-polje, a prijelazi preko Save na sjever bili su sporadični. Težak poraz tursko-vlaške najezde pod Siskom 1593. godine nije značio i kraj napada. Ratovalo se dalje za novoustrojenu tursku Petrinju, a zatim je počelo prodiranje u zauzetu Banovinu prema Uni. Slavonska je krajina otad živjela u relativnom miru, iako su stizali glasovi da će Turci zaobići Sisak, prijeći Savu te udariti prema sjeveru i zapadu.

Potkraj 16. stoljeća počeli su prvi protunapadi, npr. 1580. godine krenuo je Skender-beg, sandžak požeški, prema Novigradu Podravskom i otud zaprijetio Koprivnici, a na to su krenuli koprivnički kapetan Hans Glaubitzer s hrvatskim plemstvom (J. Zrinski, H. Batthyany, F. Nadasdy) u njegov sandžak. U srazu dviju vojski poginuo je Skender-beg, a njegova je vojska bila razbijena, s više stotina mrtvih i zarobljenih.⁵⁸ Kad su potučeni 1586. kod Rače, Osmanlije su iz Pakračkog sandžaka za osvetu napali Koprivnicu, opustošili selo Ivanec, ugrabili nešto stoke, ali su se morali povući. Uskoro je Ali-beg iz Pakraca napao Ivanić, ali su u pomoć pritekli Koprivničani s kapetanom Baltazarom Summerom na čelu te uz ostale (ban Toma Erdödy), potukli Turke, ubili Ali-bega i ostatak vojske u neredu gonili do Čazme.⁵⁹

Godine 1591. prodro je Hasan-paša Predojević preko Pakračkoga sandžaka u zapadnu Slavoniju, zauzeo i spalio Božjakovinu, jednim krakom približio se Zagrebu, a drugim Gradecu. Kada je doznao da se na njega sprema vojska iz Koprivnice, Križevaca i Ivanića, povukao se preko Dubrave natrag.⁶⁰ Do kraja 16. stoljeća zapisane su samo vijesti o prebjegu Vlaha na hrvatsku stranu, a 1600. godine koprivnički je kapetan Alban Grasswein provalio sve do Slatine, zauzeo grad, potukao posadu i poharao sva sela oko Slatine i Virovitice.⁶¹

Osmanlijsko povlačenje iz zauzetih krajeva u zapadnoj Slavoniji pokazuje najbolje primjer najzapadnijeg njihova sandžaka - Čazmanskog. On je osnovan 1557. godine i nazvan u njihovim izvorima

⁵⁵ Isto, 338. Koprivnica je to bila i prije sastanka u Brucku na Muri 1578. godine.

⁵⁶ O tome piše i M. Kruhek u radu Povijest izgradnje koprivničke tvrđave, Koprivnica grad i spomenici, Zagreb, 1986.

⁵⁷ M. Kruhek, Krajiške utvrde..., 340

⁵⁸ Ive Mažuran, Hrvati i Osmansko Carstvo, Zagreb, 1998., 151.

⁵⁹ Isto, 156 - 157.

⁶⁰ Isto, 159. Mažuran taj Gradec naziva »utvrdom kraj Vrbovca«, a Kruhek ga piše kao »Gradac biskupski« kako bi se razlikovao od Gradeca (zagrebačkog) i triju Gra(d)ca na Banovini.

⁶¹ Isto, 174.

Začasna. Već 1559. godine sami su spalili Čazmu u strahu da je ne zauzmu kršćanske postrojbe i otud krenu u daljnja oslobađanja zauzetoga hrvatskog ozemlja.⁶² Ubrzo je taj sandžak postojao u Pakracu pod nazivom Sandžak Začasna, a od 1565. piše se kao Sandžak Pakrac (Pakrič). Od 1580. godine pripadao je kao krajiški (serhat) u Bosanski pašaluk. Kada im je 1591. hrvatski ban Toma Erdödy zauzeo i razorio utvrdu Moslavinu (Popovaču), Sandžak je preseljen posljednji put, i to u Cernik pokraj današnje Nove Gradiške.⁶³ Godine 1691., nakon teških poraza osmanlijske vojske na svim stranama od Beča do južne Hrvatske, nestalo je i Cerničkoga sandžaka, a granice su se pomakle oko 300 kilometara na istok. Međutim, Vojna krajina se usprkos tome zadržala sve do 1871., odnosno do 1881. godine. Koprivnica kao slobodni kraljevski grad i krajiška vojarna na samoj granici bila je glavno obrambeno središte sve do premještanja stožera u Bjelovar 1765. godine.⁶⁴

Naseljavanje grkoistočnih Vlaha

Prve vijesti o iseljavanju Hrvata katolika s područja Podravine potječu iz prve polovice 16. stoljeća. U to je doba trajao građanski rat između pristaša Habsburgovaca i Ivana Zapolje, a Turci Osmanlije zauzeli su istočnu Slavoniju i područje Požeške kotline. Godine 1536. prema sjeveru i zapadu nije bježalo samo hrvatsko pučanstvo južno od Save, nego se iseljavaju i stanovnici s područja sjeverno od nje, iz okolice Virovitice, Đurđevca i Koprivnice.⁶⁵ Naselili su se u jugozapadnu ili zapadnu Ugarsku gdje i danas žive njihovi potomci kao gradišćanski i drugi Hrvati. Tijekom stalnih sukoba do kraja 16. stoljeća područje zapadne Podravine postajalo je sve rjeđe naseljeno te se osjećalo pomanjkanje radnika (kmetova) i obrambenih snaga (krajišnika, haramija, stražara). Na tu činjenicu tužili su se krajiški kapetani, hrvatsko plemstvo i Sabor pa su na to područje sve češće bili slani plaćenici sa strane, radnici za obnovu utvrda, kočijaši koji su dovozili opremu, oružje i hranu.

Nakon gradnje Karlovca te obnove koprivničke i drugih većih utvrda, kada je premoć pomalo prešla na stranu kršćanske (hrvatske i krajiške) vojske te su ostvarene prve pobjede, izvršeni prodori u osmanlijsku pozadinu, spaljena vlaška islamska i druga sela, kada je pljačka pomoćnih vlaških jedinica postala rijetka i rizična, oni se sve više okreću pobjedničkoj strani. Na preseljavanju Vlaha radilo je hrvatsko plemstvo koje se nadalo da će tako popuniti opustjela sela i dobiti novu radnu snagu, ali i čuvare granica. Iste su namjere imali i krajiški časnici koji su, uz to, nastojali oslabiti i tursku stranu. Međutim, naseljeni Vlasi nisu željeli biti kmetovi, nego povlašteni povremeni ratnici. Uzimali su na uživanje, tj. zaposjedali su zemlju hrvatskih velikaša ili feudalne posjede crkve, ali nisu htjeli za to davati nikakve poreze ni službe. To su stanje koristili krajiški zapovjednici, dajući im zemlju hrvatskih posjednika na uživanje. Oslobađali su ih od radnih obveza i davanja, ali tražili su da im u zamjenu za to služe kao graničari, vodiči, uhode i napadači na turska sela, s tim da zadržavaju plijen.

Prvi podatak o prijelazu Vlaha na hrvatsku stranu imamo iz 1586. kada je spomenuti koprivnički kapetan Hans Globitzer upao u Pakrački sandžak, spalio sela, zarobio stotinjak žena i djece, uhitio kneza Pejašinovića i odveo ih prema Gradecu, nedaleko od Vrbovca.⁶⁶ Iduće godine uznemirili su se Vlasi u Pakračkom sandžaku i prešlo je 14 obitelji (vjerojatno zadruga s većim brojem duša, D. P.). Vodili su ih njihov harambaša Ivan (Jovan) Peašinović i pop Gregorije, a nakon odobrenja nadvojvode

⁶² Već spomenuto u bilj. 49. Usp.: Mažuran, n. dj. 201.

⁶³ Isto, 201. Usp.: Moačanin, n. dj., 38.

⁶⁴ Bjelovar je od 1758. postao sjedište dviju pukovnija, Križevačke i Đurđevačke. Gradnja novog, vojničkog središta počela je 1756. godine. Osnovni gradski raster bio je tlocrt rimskoga vojničkog logora. Kada je bila dovršena gradnja većine vojničkih zdanja, preselio je general V. Kleffeld krajiški generalat iz Koprivnice u Bjelovar, a otud je 1783. premješten u Zagreb.

⁶⁵ I. Mažuran, n. dj., 183.

⁶⁶ Isto, 156.

Karla naseljeni su u okolici Koprivnice i Varaždina.⁶⁷ Bile su to, koliko je dosad poznato, prve vlaške seobe na području Slavonije, odnosno Hrvatske. Poslije teškog poraza osmanlijsko-bošnjačke vojske pod Siskom 1593. godine i skoroga gubitka turske Petrinje te su vlaške seobe postale sve češće. Naime, i kralj Rudolf II. Habsburški pozvao je 1595. godine kršćane u Bosni i drugim okupiranim krajevima na ustanak protiv osmanlijske vlasti.⁶⁸

Iste je godine iz grkoistočnoga manastira u Orahovici u gori Krndiji (danas Duzluk, D. P.) pobjegao potajice episkop (vladika) Vasilije u Križevce i izjavio kako im je život na turskoj strani postao težak i nepodnošljiv, pa je zamolio dopuštenje za prijelaz na hrvatski teritorij zajedno s dijelom svojih vjernika. General Hans Sigismund Herberstein naselio je prebjege oko Križevaca. Na njegovu pisanu zamolbu odgovorio je ujesen nadvojvoda Ferdinand pozitivno i obećao im potporu.⁶⁹ Potkraj godine 1596. i tijekom 1597. nastavljeni su upadi krajiške i hrvatske vojske u Požeški sandžak gdje su opustošena vlaška sela od Orahovice do Pakraca (tzv. Mala Vlaška) odakle su povelili sa sobom 117 Vlaha s brojn timer stokom i naselili ih u Cirkveni i Sv. Ivanu-Žabno.⁷⁰

U proljeće 1598. nastanilo se oko 500 Vlaha na području Koprivnice, Križevaca i Rasinje. Oni su ponudili Herbersteinu da će uz nagradu inscenirati predaju turskih utvrda Kraljeve Velike i Pakraca, što je ovaj i prihvatio. Hrvatski staleži su se tome protivili, a Herberstein ih je povrijedio kako ih neće imati tko braniti ako ne dovede Vlahe. Međutim, po običaju Vlasi su naivnoga generala, zapovjednika Slavonske krajine, prevarili i od predaje nije bilo ništa.⁷¹ Tek su združene jedinice hrvatskoga bana Ivana Draškovića te generala Herbersteina i Jurja Lenkovića porazile osmanlijsku vojsku kod Cernika i dovele više stotina Vlaha koje su se naselili oko Ivanića.⁷² Potkraj 1599. godine, nakon provale u cernički i požeški kraj, dao je hrvatski ban Toma Erdödy dovesti dotad najveću skupinu Vlaha iz sela između današnje Nove Gradiške i Novske. Bilo ih je oko 1200, a doveli su tri puta više stoke.⁷³

Iste je godine kod kralja Rudolfa II. prosvjedovao zagrebački biskup Nikola Štepanić Selnički zbog miješanja generala Herbersteina u odnose između Vlaha i biskupa na njegovim imanjima oko Ivanića. Nadvojvoda Ferdinand odgovorio je da se tamošnji Vlasi ne mogu podložiti biskupu jer im se jamče slobode i povlastice ako budu ubuduće ratovali protiv Turaka. To obrazloženje, koje je bilo u skladu s interesima bečkoga dvora, stvorilo je jaz između hrvatskoga plemstva i doseljenih Vlaha koji su otad uglavnom bili oruđe Habsburgovaca u borbi protiv hrvatskih staleža, Sabora i bana.⁷⁴

Pitanje vlaških povlastica

Na taj način, negirajući prava hrvatskoga plemstva i biskupa da budu gospodari na svojoj zemlji, nastavljeno je početkom 17. stoljeća sustavno naseljavanje Vlaha u Hrvatsku krajinu: 1600. godine u Gomirje, 1605. u Lič kamo su se doselili katolički Vlasi Krmpoćani, kasnije nazvani Bunjevcima, od 1606. do 1612. naseljavali su se u okolici Ogulina, 1611. u okolici Brinja i Otočca, 1639. u Vitunju, 1641. u Dubravi i Ponikvama te 1672. u Dabru u Lici.⁷⁵ Na to je 1604. godine odgovorio zajednički ugarsko-hrvatski Sabor u Požunu, izglasavši čl. XIV kojim se zahtijeva podvrgavanje doseljenih Vlaha u Hrvatskoj i Slavoniji hrvatskoj vlasteli koja je bila vlasnik zemlje koju su doseljenici zaposjeli.

⁶⁷ Isto, 157. Usp. i: Adamček, n. dj., 130.

⁶⁸ J. Adamček, n. dj., 131.

⁶⁹ Isto, 134. Usp.: I. Mažuran, n. dj., 168

⁷⁰ Mažuran, n. dj., 172.

⁷¹ Isto, 173. Nije to bio jedini slučaj kada su Vlasi nešto dogovorili i to porekli.

⁷² Isto, 173 - 174.

⁷³ Isto, 174.

⁷⁴ Isto, 176.

⁷⁵ J. Adamček, n. dj., 136.

Zaključeno je također da se Vlasi prisile na plaćanje zemljarine ili devetine vlasteli i crkvene desetine Zagrebačkoj biskupiji. To je uskoro, 5. srpnja, potvrdio i Hrvatski sabor u Zagrebu.⁷⁶

Ti su zaključcia zahvaljujući nasilju Habsburgovaca, ostali mrtvo slovo na papiru jer je 1627. kralj Ferdinand II. izdao »narodu Vlaha (...) koji sada borave u krajevima Slavonije i Hrvatske« posebno pravo da »bez smetnje od bilo koga (...) mogu ostati na dosadašnjim sjedištima i imanjima« ako su podložni samo »zakonitim kraljevima u Ugarskoj«, a to su bili Habsburgovci.⁷⁷ Tako je završila neravnompravna borba između Vlaha koje je podržavao bečki dvor te hrvatskih velikaša i Zagrebačke biskupije. Kralj je njihove posjede proglasio svojim i obećao za njih naknadu koju nikada, kao ni većinu ostalih obećanja hrvatskom plemstvu i kraljevini, nije ispunio.

Krajiška uprava i bečki dvor tolerirali su, a ponegdje i uz pomoć krajiških časnika, stranaca, poticali pobune i nemire Vlaha. Godine 1623. pobunili su se Vlasi u Rovišću nedaleko od današnjega Bjelovara protiv rada povjerenstva za vraćanje Vlaha krajišnika pod vlast slavonske vlastele i crkve.⁷⁸ Ponovno su se pobunili isti Vlasi te digli 400 konjanika i oko 3000 pješaka da pruže otpor. Odbili su platiti bilo kakav namet hrvatskoj vlasteli.

Reagirao je Hrvatski sabor i izdao proglas kojim jamči slobode »vlaškim sinovom ako se dobrovoljno k orsagu (tj. hrvatskom kraljevstvu) pridadu«. Obećano im je da neće biti kmetovi i zadržati isti položaj kakav imaju prema svojim krajiškim zapovjednicima. Ostat će samo »orsaški kotrigi (članovi) ter (da) s orsaškimi pravdami (pravicama) živu«.⁷⁹ Vlasi su to odbili i prihvatili odredbu kralja Ferdinanda II. iz 1627. godine, prema kojoj su oni otad, a zapravo uzurpacijom, postali vlasnici zemlje na kojoj su živjeli.

To im je potvrđeno, suprotno odluci Hrvatskoga sabora iz 1629., tzv. Vlaškim statutima (Statuta Valachorum), tj. zakonom kralja Ferdinanda II. iz 1630. godine. Međutim, taj se zakon nije odnosio na sve Vlahe u Hrvatskoj i Slavoniji, nego samo na one u Koprivničkoj, Križevačkoj i Ivaničkoj kapetaniji.⁸⁰ Vlaškim zakonima nisu Vlasi dobili nikakvu autonomiju u širem smislu, nego samo pravo izbora svojega kneza i velikog suca. Imali su pravo trgovanja, njihova su sela ustrojena u kotareve, a za protuuslugu su morali na poziv krajiškoga generala podići šest do sedam tisuća naoružanih ljudi. Na taj su način potvrdili svoja prava i povlastice koje su donijeli kao pomoćni odredi iz Osmanlijskog Carstva. Izbjegli su status kmetova hrvatskih velikaša i Zagrebačke biskupije, ali postali su poluvojnici, polukmetovi svojih krajiških kapetana i generala koji se, u biti, pretvaraju u feudalne gospodare. Na to su krajiški Vlasi odgovarali sve češćim neposluhom, nemirima i bunama.⁸¹

Dakle, Vlaški zakoni bili su upravno-politički presedan kojim su Habsburgovci dali nepovlasno zemlju hrvatskoga plemstva koloniziranim Vlasima. Na taj su ih način izdvojili iz hrvatske banske i saborske jurisdikcije, odvojili područje na kojem žive iz teritorija hrvatskoga kraljevstva i stvorili strano nepokorno i otporničko tijelo u hrvatskoj državi. Iako im Vlaški zakon ne daje, kako rekosmo, političku i teritorijalnu autonomiju i ne može se odnositi na sve Vlahe u Hrvatskoj, u praksi su to neki provodili u ono doba, a neki su to kasnije tumačili kao početak ne vlaške, nego srpske autonomije u Hrvatskoj.

Naime, treba znati da je s Vlasima išlo i njihovo svećenstvo, da su podizali svoje crkve i manastire ili one katoličke pretvarali u svoje, grkoistočne, da je iza svega stajala (od 1557.) Pečka patrijaršija, a nakon njezina ukidanja (1766.) Srijemsko-karlovačka mitropolija, Pakračka eparhija i manastirska

⁷⁶ Isto.

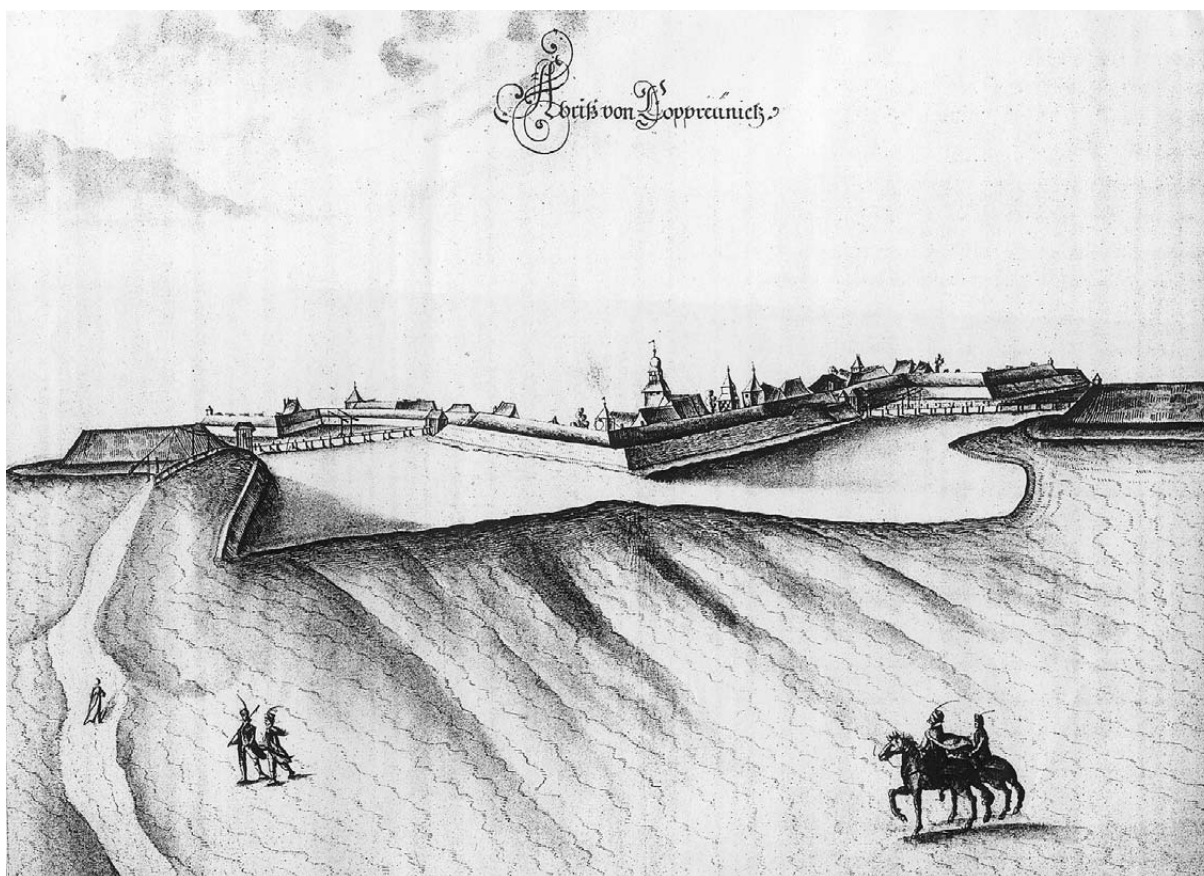
⁷⁷ Isto, 144.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Dakle, samo u Varaždinskoj ili Slavonskoj krajini.

⁸¹ O tome su pisali Ferdo Čulinović u knjizi Seljačke bune u Hrvatskoj, Zagreb, 1951. te Stjepan Antoljak, Bune pučana i seljaka, Zagreb, 1956.

Jedna od najpoznatijih veduta koprivničke renesansne utvrde iz 17. stoljeća (Ledentu)

žarišta poput Orahovice, Lepavine pokraj Koprivnice, Marče pokraj Ivanića itd. Grkoistočna, pravoslavna crkva zamjenjivala je srpsku državu, nosila tradiciju srpske srednjovjekovne kraljevine Nemanjića. Ona se uklopila u osmanlijski sustav, dobila povlaštenu status, uzimala daće, skupljala poreze, prenosila na Vlahe srpsku državnu i narodnu tradiciju te granicu turskih osvajanja smatrala svojim područjem i pod svojom jurisdikcijom. Na rubovima osmanlijskih osvojenih područja podizani su pravoslavni manastiri ili preuzimani bivši katolički samostani i crkve.

Pravoslavna crkva prevodila je u nekim krajevima, gdje nije bilo katoličkih svećenika, njihove vjernike na svoju vjeru, ali se vrlo žestoko odupirala, pa čak i obračunavala s pokušajima nametanja unije pravoslavnom puku. Budući da je područje Varaždinske krajine pripadalo Marčanskoj eparhiji (od 1609.), a kako je ona bila grko-katolička ili unijatska, postavio je pravoslavni srijemskokarlovački mitropolit posebnog agzarha za to područje sa sjedištem u Severinu pokraj Bjelovara. Tomu se usprotivila krajiška uprava pa je došlo do promjena koje su završile 1771. godine kada je područje Slavonske krajine ili Varaždinskoga generalata podređeno Pakračkoj episkopiji.⁸² Pravoslavni vladike često su se žestoko obračunavali s unijatima i katolicima, pa su npr. 1753. spalili manastir Maču⁸³, a njihova episkopa protjerali. Tako unijaćenje nije u tom kraju uspjelo kao u Žumberku, a njegov je ostatak u ovom kraju grko-katolička biskupija u Križevcima. Poslije Vlaških zakona bilo je i progona mjesnih katolika u Slavonskoj krajini. Tako je, npr., arhimandrit Maksim Petrović, koji je uskoro postao vladi-

⁸² Josip Kolanović, *Pravoslavna crkva*, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., 489.

⁸³ R. Grujić, *Marčanska eparhija*, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, II., Zagreb s.a.

ka uz pomoć kralja Ferdinanda II., ustrojio četvu svojih vjernika i počeo sustavno proganjati Hrvate katolike jer je Zakone tumačio kao da je »ovu svu zemlju car Vlahom dao«.⁸⁴

Tijekom 19. stoljeća Pravoslavna je crkva uspjela prevesti dotadašnje Vlahe na srpsku nacionalnu ideju, iako se oni etnički razlikuju od slavenskih Srba kakvi su, npr., naselili hrvatska područja u Srijemu i istočnoj Slavoniji, poglavito poslije velike seobe Srba pod Arsenijem Crnojevićem 1690. godine. Treba znati da velika većina pravoslavnoga žiteljstva koje se tijekom osmanlijske agresije i nakon nje naselilo u Hrvatskoj nije došla pod srpskim, nego pod vlaškim imenom. Izvori strogo razlikuju Valache (Vlahe) od Rascina (Srba). Pod tim imenom oni su 1538. godine naselili samo Žumberak⁸⁵, a sve ostale seobe bile su pretežito vlaške provenijencije. Zato se obično kaže da su svi današnji Srbi koji su došli u Hrvatsku bili Vlasi, ali svi Vlasi nisu bili ni pravoslavni, ni Srbi iako je kasnije historiografija, poglavito srpska, sve Vlahe već od 16. stoljeća nazivala ahistorijski Srbima.⁸⁶

Prema tome, možemo zaključiti da su osmanlijska osvajanja, povremeni ratovi, česti pljačkaški upadi te stoljeće i pol u kome su držali u svojoj vlasti istočnu Slavoniju sve do Virovitice i Čazme ne samo onemogućili i usporili, nego i posve zaustavili gospodarski i kulturni razvoj »ostataka Hrvatske« te da je između nje i Osmanlijskoga Carstva zbog nužne obrane ustrojen poseban teritorij nazvan Hrvatsko-slavonska Vojna krajina. U to su vrijeme istočna i srednja Slavonija izgubile znatan dio svojega pučanstva koje je ili bježalo prema sjeveru i zapadu, izginulo u gotovo neprekidnim sukobima ili je odvedeno u osmanlijsko roblje.

Jedna od najtežih posljedica osmanlijske agresije je gubitak vlastitoga pučanstva i naseljavanje Vlaha grkoistočne vjere. Time je promijenjena ne samo etnički, nego i vjerski, gospodarski i kulturološki sastav žiteljstva. Umjesto Hrvata katolika koji su se bavili pretežito poljodjelstvom, naselili su se Vlasi grkoistočnog obreda, u pravilu vlasi po zanimanju, tj. stočari koji nisu bili vezani za zemlju, nego su išli za svojim stadima i pašom. Oni su u početku služili Osmanlijama kao osvajačima, a zatim krajiškoj, austrijskoj upravi i živjeli na silom uzurpiranoj zemlji hrvatskoga plemstva i Katoličke crkve. Doista, i uz njihovu pomoć je nastavljen otpor Osmanlijama, ali kada oni više nisu bili u naponu snage, nego u opadanju. Ostvarivanjem posebnih povlastica i dobivanjem Vlaških zakona Vlasi su omogućili ustrojavanje Vojne krajine u poseban, izvan ingerencije Hrvatskoga sabora i bana, izdvojen teritorij. Grad Koprivnica i njegova uža okolica primjer su prelamanja, preklapanja te dvojne vlasti. Nominalno je grad sa svojim imanjima pripadao hrvatskom banu i Saboru, ali je u njemu od 1548. godine boravila krajiška vojska i bio je sjedište Koprivničke kapetanije.

Prilike u 17. stoljeću

Nakon mira u Žitva-Dorogu 1606. godine vladalo je višedesetljetno primirje. Tek 1663. i 1664. godine počeo je novi protuosmanlijski rat koji se vodio i na području sjeverozapadne Hrvatske, odnosno Slavonije. U tom su se ratu sjajnim vojničkim vrlinama i uspjesima istaknula braća Nikola i Petar Zrinski. Godine 1664. Nikola Zrinski je kao hrvatski ban podigao opći ustanak (insurekciju) i pokrenuo »zimsku vojnu«. S lijeve, mađarske strane Drave prodro je sve do Osijeka i spalio glasoviti Sulejmanov most. Prije toga je pred svojim Novim Zrinom na ušću Mure u Dravu razbio kanjiškoga pašu, a brat Petar pobijedio je vojsku bosanskoga pašaluka kod Slunja i Otočca. Velika pobjeda kršćanske vojske

⁸⁴ T. Smičklas, n. dj., 144 - 145. Kada je od vladara dobio povlastice, Petrović je otišao u Peć na posvetu u Patrijaršiju i otad oštro istupao protiv Katoličke crkve i katolika uopće, nagovarao ih na pravoslavlje, zabranio gregorijanski kalendar itd.

⁸⁵ Nada Klaić, *Ostaci ostataka Hrvatske u borbi za opstanak*, *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb, 1959., 408 piše: »U XVI. i XVII. st. praktički su svi Srbi, koji prelaze hrvatsku granicu, 'vlasi', ali svi 'vlasi' nisu Srbi. Tako se npr. već prilikom seobe 1538. jasno razlikuju 'vlasi' Srbi i 'vlasi' Čići (antiqui Romani), a u Karlovačkom generalatu nalazi se u XVII. st. znatan broj 'vlaha' katolika«.

⁸⁶ Npr. Aleksa Ivić i još neki.

kod St. Gotharda u Mađarskoj, odnosno Mogersdorfa danas u Austriji 1664. godine pobudila je velike nade u konačno istjerivanje Turaka Osmanlija s hrvatskoga i ugarskog okupiranog ozemlja. Međutim, braća Zrinski, a i cijela Hrvatska, bili su ogorčeni jer je kršćanska (austrijska) vojska dopustila velikom veziru osvajanje i spaljivanje ponosa Zrinskih - Novog Zrinja koji je 1661. podigao Nikola za obranu svojega Međimurja. Taj postupak carskoga Beča prema Zrinskima i Hrvatskoj pokazivao je da se oni otad više boje Zrinskih nego Turaka i da sve rade kako bi ih onemogućili ili uništili. Bio je to povod skore pobune Zrinskih, njihove nemilosrdne likvidacije u Bečkom Novom Mjestu 1671. i pljačke njihovih velikih imanja.

U tim su ratovima Koprivnica, Prodavić (Virić) i Đurđevac bili u stanju borbene gotovosti jer im je prijetila opasnost i s istoka, od Virovitice, i sa sjevera iz smjera turske Kanizse gdje je djelovala glavna osmanlijske vojske. Za Koprivnicu se više nije ratovalo, ali u gradu je trajao stalni sukob krajiške kapetanije i koprivničke gradske općine. Smatra se da su ti nesređeni odnosi bili razlog sporoga gospodarskog razvoja i u skladu s tim malog povećanja pučanstva. Prema jednom zapisu iz 1614. godine, »Koprivnica je bila mnogo više vojna tvrđava nego grad«. ⁸⁷ Nesređene odnose grada i kapetanije nastojalo je 1635. godine riješiti posebno kraljevsko povjerenstvo. Gradskoj su općini tada vraćeni dijelovi grada koje je silom uzela kapetanija za vojne potrebe. Općina je dobila i neke javne prihode, ali u gradu je zadržano dvovlašće jer se gradski sudac morao s mjesnim kapetanom dogovarati o tržnim pristojbama. ⁸⁸ Takav provizorij u upravljanju gradom ostao je još više od stoljeća. Koprivnica je od 1731. do 1765. godine imala i krajiškoga generala te bila, umjesto Varaždina, sjedište Generalata Slavonske krajine sve do gradnje Bjelovara. Stoga je 1751. godine utanačen novi sporazum o zajedničkom upravljanju gradom. ⁸⁹ Usprkos tim ograničenjima, grad se u drugoj polovici 17. i tijekom 18. stoljeća počeo gospodarski razvijati u obrtničko i trgovačko središte gornje Podravine. Razvoj je bio pojačan u 18. stoljeću kada je posve nestalo osmanlijske opasnosti. Tada je mogao doći do izražaja povoljan geografski položaj Koprivnice na križanju puteva koji su iz Mađarske vodili prema moru i od (1699.) oslobođene istočne Slavonije uzduž Drave u Štajersku. ⁹⁰

Tijekom 17. stoljeća, sve do poznatoga Karlovačkog mira 1699. godine, Koprivnica je bila ne samo prva i vrlo važna utvrda koja je branila moguće osmanlijske prodore prema Međimurju, Varaždinu, Štajerskoj te eventualno Križevcima i Zagrebu, nego i ishodišna točka za vojnička, politička, kulturna i vjerska djelovanja u okupiranoj istočnoj Slavoniji, poglavito u Požeškom i drugim osmanlijskim sandžacima. Otud su kretali trgovci, uhode i propovjednici, poglavito franjevci koji su imali stjecište u koprivničkom franjevačkom samostanu i otud odlazili u Našice, Požegu, Osijek i sve do Srijema, Beograda i Bosne.

Radi ilustracije toga djelovanja poslužiti ćemo se pismima koje je fra Luka Ibrišimović, gvardijan požeškoga franjevačkog samostana, slao zagrebačkim biskupima. ⁹¹ U njima se Koprivnica, njen samostan, gvardijan i krajiški zapovjednik spominju dvadesetak puta. U svibnju 1675. godine pisao je Ibrišimović iz Velike da se podanici, koji su pod turskom vlašću, žale na zapovjednike utvrda u Koprivnici i Svetom Jurju (Đurđevcu) koji ih trpaju u zatvore i zahtijevaju otkupninu koju ne mogu dobiti od uhićenih neprijatelja, a postupaju s njima gore nego s Turcima. ⁹² Druga žalba ide također na koprivničkoga zapovjednika koji ne kažnjava, nego gotovo podržava razbojnike koji se slobodno kreću. ⁹³

⁸⁷ J. Adamček, Koprivnica, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., 307.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ Grad se smjestio »na najpovoljnijem prijelazu iz Panonske nizine, odnosno Podravine, prema gornjoj Posavini« (Geografija SR Hrvatske, knj. 2, Zagreb 1974., 153).

⁹¹ Josip Barbarić - fra Miljenko Holzleitner, Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672. - 1697.), Jastrebarsko 2000.

⁹² Isto, 43.

⁹³ Isto, 75.

Karta dijela Podravine, istočnog Međimurja i jugozapadne Mađarske na karti Martina Stiera iz polovice 17. stoljeća

Preko Koprivnice su stizale obavijesti iz okupiranih hrvatskih krajeva u Osmanlijskom Carstvu,⁹⁴ ali i otud stižu vijesti o pripremama nove vojne, o novačenju u Bosni 1680. godine.⁹⁵ Iste je godine iz Koprivnice došla i vijest o pojavi kuge, ali i o upadima osmanlijskih pljačkaških jedinica u Križevačku krajinu i o mogućim skorim vojnim pohodima.⁹⁶ Preko Koprivnice je Ibrišimović putovao u Beč,⁹⁷ a

⁹⁴ Isto, 97.

⁹⁵ Isto, 99. Navedeno je da će se petorica paša pridružiti bosanskom paši te zajedno napasti Karlovac.

⁹⁶ Isto, 105. Pisano je u Koprivnici 6. rujna 1680.

⁹⁷ Isto, 109.

preko »krajina«, tj. Koprivnice i Križevaca dostavljali su pisma u Zagreb⁹⁸ i slali obavijesti o pokretima vojske u Turskoj, zapravo u okupiranoj Slavoniji i Bosni. Otud je došla i vijest da se govori o mogućoj opsadi Beča.⁹⁹ Iz pisma koje je iz Požege poslao 1688. godine doznajemo kako upućuje biskupa Mikulića da svoja pisma pošalje koprivničkom župniku, a ovaj ih predaje dozapovjedniku Svetog Jurja Ivanu Radmaniću koji ih, vjerojatno, posebnom uhodanom vezom dostavlja Ibrišimoviću u Požegu.¹⁰⁰

Također doznajemo da su 1690. franjevci iz Požege neko vrijeme živjeli u Molvama dok su se u požeškom kraju vodile borbe protiv Turaka koji su spalili sve osim tvrđe. U Koprivnici je tada boravio i bosanski biskup na objedu kod zapovjednika tvrđe Obersterna. Preko Koprivnice su slane i sve crkvene potrebe, npr. papine osposnice, sveto ulje i drugo.¹⁰¹ U Koprivnici se 1679. liječio Luka Ibrišimović nakon što su ga »nevjernici (tj. Turci) izudarali i premlatili«. Otud je javio da je »sveopći neprijatelj veoma zbunjen« i da se kod njega javljaju »znakovi ne malenoga zaprepaštenja i straha«.¹⁰² Ima u tim pismima i drugih podataka o životu katolika u Osmanlijskom Carstvu, o sukobu oko nadležstva između bosanskoga i zagrebačkoga biskupa, o neslozi među franjevcima, ali i o iznimno velikoj ulozi koju su oni i njihovi samostani imali u služenju Crkvi, održanju vjerske i narodne svijesti, pripremanju otpora i stalnim dodirima koje su, usprkos turskoj okupaciji, imali sa Zagrebom, Grazom, Bečom i papom. Za našu je temu važno što je većina tih veza išla preko koprivničkoga franjevačkoga samostana i zapovjedništava utvrda u Koprivnici i Đurđevcu, što su preko njih vodile dobro uhodane staze koje su spajale slobodnu Hrvatsku (Slavoniju) s onom okupiranom - turskom Hrvatskom.¹⁰³

Zaključak

Tijekom 300 godina ratnih dodira s Osmanlijama Hrvatska je, za razliku od okupiranih balkanskih država (Bizant, Srbija, Bugarska, Bosna, Hercegovina), sačuvala makar »ostatke ostataka« svoje srednjovjekovne kraljevine. Najteže je u toj borbi na život i smrt bilo stoljeće od poraza na Krbavskom polju (1493.) do velike pobjede pod Siskom (1593.) kada je vođen gotovo stalni i žestoki Stogodišnji rat. U tom su ratu 1552. godine Osmanlije osvajanjem Virovitice i Čazme izbili na svoju najzapadniju crtu te utvrdili granicu na rijeci Česmi.

Otada do 1606. godine, kada je sklopljen prvi povoljni mir, Koprivnica i njene dvije predutvrde (Prodavić-Virje i Đurđevac) branile su sve pristupe prema Varaždinu, Zagrebu i Hrvatskom zagorju, tj. prema preostalim dijelovima slobodne tadašnje Slavonije, ali i prema austrijskim nasljednim zemljama (Štajerska, Kranjska, Koruška). Ugrožene su bile s istoka od osmanlijske Virovitice, s jugoistoka od Čazme i Moslavine (Popovača) te sa sjevera od Kanjiže.

Stogodišnji rat na tom prostoru možemo podijeliti na tri temeljna razdoblja. Prvo je od poraza na Krbavi do osvajanja Virovitice i Čazme (1493. - 1552.). To je gubitničko razdoblje, praćeno stalnim porazima i povlačenjima. Drugo je slijedilo otad do sastanka u Brucku (1758.) i gradnje Karlovca. To je vrijeme izmjeničnih poraza te prvih pobjeda i protunapada. Treće je razdoblje do mira u Žitva-

⁹⁸ Isto, 121.

⁹⁹ Isto, 137. Ibrišimović javlja kako »nevjernici« bježe u unutrašnjost Osmanlijskoga Carstva, kako se sa svih strana »čuju jauci« kršćanske raje te najavljuje slom turske prevlasti riječima kako je »prispjelo vrijeme potpuno oslabiti neprijatelja«, što se i zbilo u razdoblju od 1683. do 1699. godine.

¹⁰⁰ Isto, 155.

¹⁰¹ Isto, 73.

¹⁰² Isto, 95. U prirodi su se pojavljivale čudne stvari koje su najavljivale promjene, a sve to je bilo povod »ne malenoga zaprepaštenja i straha na turskoj strani«.

¹⁰³ Pod pojmom tzv. turske Hrvatske obično se uzimalo područje na desnoj obali Une pa sve do Vrbasa i Ukribe, koje je bilo do 16. stoljeća dio Kraljevine Hrvatske. Međutim, pod naslovom Turska Hrvatska objavio je nedavno spomenutu knjigu dr. Nenad Maočanin i u njoj obradio šire područje, tj. sve ono hrvatsko ozemlje (Slavonija, Srijem, Lika, Banovina) koje je do Kralovačkoga mira 1699. bilo u sklopu Osmanlijskog Carstva.

Dorogu (1606.). Otad počinje faza hrvatske (kršćanske) ofenzive i potiskivanja Osmanlija (poglavito Bošnjaka) prema istoku, a traje sve do mira u Srijemskim Karlovcima (1699.) i Požarevcu (1718.). To je omogućeno stalnim financiranjem i pomaganjem obrane, gradnjom prvih većih utvrda među kojima prednjači u Slavoniji i Podravini Koprivnica, ali i ustrojavanjem Slavonske vojne krajine čiji je general bio u Varaždinu, a kapetanija u Koprivnici.

Tijekom 16. stoljeća Hrvatska je izgubila gotovo cijelu Slavoniju. Iseljavanjem i odvođenjem u ropstvo Slavonija je ostala bez znatnoga dijela svojega pučanstva. U trećem razdoblju Slavoniju sa zapadnim dijelom Podravine naseljavaju grkoistočni Vlasi iz područja okupirane tzv. Turske Hrvatske i Bosne. Time se mijenja ne samo etnička, nego i vjersko-kulturološka slika područja zapadne Slavonije. Oduzimanjem posjeda hrvatskih velikaša i hrvatskog ozemlja pod upravom Sabora te stvaranjem Vojne krajine mijenjaju se i politički i vojnički odnosi, koji se poglavito pogoršavaju povlasticama koje je bečki dvor dao doseljenim Vlasima. Te proturječnosti između Hrvatskoga sabora i bana s jedne te krajiške uprave potpomognute Vlasima s druge strane posebice su vidljive u Koprivnici gdje je gradska uprava bila u stalnom sukobu s krajiškim kapetanom zbog poreza, radova na održavanju i upravljanju gradom.

Poslije uspostave ratne ravnoteže između Beča i Pešte 1606. godine te tijekom 18. stoljeća koprivnički je kraj u pozadini ratnih zbivanja i njegove utvrde otad služe kao logistička potpora, skladišta, vojarne, ishodišta za nove pokrete prema istoku, ali i kao trgovačko-obrtnička i kulturna središta preko kojih se održavaju česti dodiri s Hrvatima u okupiranim predjelima. Do mira u Srijemskim Karlovcima 1699. prevladavale su vojničke, a poslije toga gospodarske i kulturno-prosvjetne funkcije ovog područja s kojega je čak i dio pučanstva otišao u oslobođene predjele. Od 1765. ulogu Koprivnice kao središta generalata preuzeo je novopodignuti vojnički grad Bjelovar, a ona, riješena krajiških zapovjednika, razvija se sve više gospodarski i kulturno kao slobodan kraljevski grad koji prestankom osmanlijske opasnosti može iskoristiti svoj povoljni geografski položaj na križanju veza koje idu od sjevera prema jugu i od zapada prema istoku.

Summary

General political and military situation in Podravina (1527 - 1765)

By Dr Dragutin Pavlicevic

This text describes two centuries of battles with the Ottomans.

During XVI century, Podravina was suffering economically, and at the same time inhabitants were moving out to other regions, which resulted in decrease of population.

At the end of XVI century, parts of Podravina region were re-settled with Vlach Serbs. As Croatian nobility and peers were taken away the lands and estates here by decree, Croatian parliament Sabor losing its powers of administration over the area, and by creating a Military Order of Krajina, political and military relations changed as well.

In the second half of XVII and in early XVIII century Koprivnica region was a rear-area away from military operations. Koprivnica strongholds are therefore used mainly as logistic support, warehouses, army barracks and outposts for waging new military actions.

This area further develops as a crossroads for trading and crafts, as well as cultural events, that keeps frequently in touch with the Christian population in temporarily occupied regions under the Ottoman administration.

Until the Srijemski Karlovci Peace Treaty of 1699, the prevailing and predominant are military, and afterwards economic, cultural and educational functions of the area.

From 1765 on, the general-staff administrative seat is moved from Koprivnica to Bjelovar.